

РОЗДІЛ IV
**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ, ТИФЛОПЕДАГОГІКИ,
СУРДОПЕДАГОГІКИ, ОРТОПЕДАГОГІКИ**

Андрєєва Олена Валеріївна

магістрант спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – д-р пед. наук,
професор **Т. М. Дегтяренко**

**ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

У статті проаналізовано теоретичні основи формування естетичної компетентності в учнів з особливими освітніми потребами. На основі опрацювання психолого-педагогічної літератури здійснено огляд понять «компетенція» і «компетентність». Визначено вагому роль розвитку естетичної компетентності як складової структури компетентнісного розвитку дитини. Окреслено специфіку формування, види та змістові складові естетичної компетентності учнів з особливими освітніми потребами. Акцентовано увагу на естетичних заняттях, як засобу формування естетичної компетентності в учнів зазначеної категорії.

Ключові слова: формування, естетична компетентність, учні з особливими освітніми потребами, розвиток.

Andreeva Elena Valerievna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)
Sumy State Pedagogical Makarenko University
Supervisor - Dr. Ped. Science, professor **T.M. Degtyarenko**

**ON THE ISSUE OF FORMATION OF AESTHETIC COMPETENCE IN STUDENTS WITH
SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS**

The article analyzes the theoretical foundations of the formation of aesthetic competence in students with special educational needs. Based on the study of psychological and pedagogical literature, a review of the concepts of «competence» and «competence». The important role of the development of aesthetic competence as a component of the structure of the child's competence development is determined. The specifics of formation, types and semantic components of aesthetic competence of students with special educational needs are outlined. Emphasis is placed on aesthetic classes as a means of forming aesthetic competence in students of this category.

Keywords: formation, aesthetic competence, students with special educational needs, development.

Постановка проблеми. Відповідно до концепції Нової української школи виняткового значення набуває забезпечення художньо-естетичної освіченості

та вихованості особистості, залучення її до духовної культури. Тому на сучасному етапі розвитку освіти значна увага приділяється естетичному вихованню дітей, світогляд, інтереси, смаки, переконання, почуття яких хвилюють усіх, хто не байдужий до майбутньої долі нашого суспільства.

Актуальність: За останні роки в Україні значно розширився спектр досліджень з проблем естетичного виховання засобами різних видів мистецтва, зокрема театральної діяльності, в яких визначається вплив різних форм, методів, засобів виховної роботи на естетичний розвиток особистості. Провідну роль у духовному, зокрема, в естетичному вихованні особистості відіграє формування естетичної компетентності в учнів з особливими освітніми потребами.

Окремі аспекти окресленої проблеми відображено в працях із питань естетичного виховання школярів засобами мистецтва (В. Бутенко, С. Жупанин, Л. Коваль, І. Крицька, О. Лобова, О. Рудницька, Г. Падалка, О. Сорока, І. Таран, В. Тушева). У дослідженнях галузі спеціальної освіти проблеми пізнавальних, зокрема, естетичних інтересів торкалися спеціалісти в галузі навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами (І. Дмитрієва, В. Синьов, В. Побрейн), тифлопедагогіки (Л. Куненко, Т. Свиридчук, Є. Синьова, Т. Костенко).

Відповідно до окреслених досліджень, щоб сформувати в учнів зазначеної категорії певне естетичне ставлення до навколишнього, здатність сприймати та оцінювати прекрасне в мистецтві, потрібно розвинути інтерес до предметів художньо-естетичного циклу. Це позитивно вплине на їх емоційно-вольову сферу, сприятиме підвищенню їх самооцінки та активності.

Мета статті – проаналізувати теоретичні основи формування естетичної компетентності в учнів з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. У системі спеціальної освіти основна увага приділяється розвитку і формуванню змістовної сторони знань, тоді як поза увагою залишаються способи їх застосування. Метою сучасного естетичного виховання дітей з особливими освітніми потребами має стати формування у них комплексу індивідуальних творчих досягнень, що дозволять по закінченню спеціального закладу загальної середньої освіти говорити про естетичну компетентність.

Численні наукові джерела (порівняльні дослідження О. Локшиної, О. Овчарук, дидактичні праці Н. Бібік, О. Савченко, психологічні розвідки І. Беха, О. Кононко та ін.) розкривають особливості застосування поняття компетентність до різних освітніх сфер [1].

Незважаючи на розбіжності у визначеннях терміна компетентність у науково-педагогічних працях, сутність цього поняття пов'язується з кінцевими результатами освіти, які чітко фіксуються і вимірюються. У Держстандарті розведено два суміжні поняття: компетенція і компетентність.

Компетенція інтерпретується як суспільно визначений рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини, тобто це – задана ззовні вимога, норма, а компетентність – інтегрована здатність особистості, що складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці, тобто передбачає індивідуальний досвід використання набутих у процесі навчання компетенцій. Отже, компетентність – це знання в дії.

У роботах ряду авторів (Е. Зеєр, І. Зимова, Н. Кузьміна, А. Маркова та ін.) ідеться про інтелектуальні, соціальні, особистісні, комунікативні та інші компетентності. Однак, правомірно виділяти в структурі компетентності дитини естетичну компетентність. Естетична компетентність з позиції компетентнісного підходу є здатністю до самоаналізу, саморозвитку і естетичного вираження: міжособистісних відносин у різних ситуаціях спілкування; емоцій і почуттів через палітру міміки, інтонації та жестів; пластики тіла через пантоміму; музичного та художнього смаку через індивідуальні творчі досягнення. Процес розвитку естетичної компетентності складний і включає в себе всі знання і навички дитини, засвоєні в процесі навчання і є показником обізнаності в мистецтві.

У наш час зростає необхідність надання нового статусу завданню формуванню особистості дитини з особливими потребами, разом з тим набуває значущості питання естетичного виховання, що сприяє зародженню, укріпленню і розвитку нових естетичних і художніх цінностей, мотивацій в душі кожної дитини [1].

Основу і новизну організації освітнього процесу метою якого є формування естетичної компетенції учнів зазначеної категорії становить система принципів, що створена на основі теоретико-методичного аналізу ідей

сучасної теорії естетики, філософії, культурології, а також теорії навчання та виховання, психології та педагогіки.

Зазначені вище дослідники визначали наступні види естетичної компетентності:

- образно-мовленнєву – здатність розуміти і створювати твори, використовувати засоби художньої виразності, мову образного мистецтва (техніку і здатність створювати образ);

- вербально-образну – знання визначеного мінімуму художніх термінів, їх значень і вміння їх використовувати в розмові про твори мистецтва;

- образно-стильову – знання основних стильових напрямлень мистецтва, сукупності ознак, що вказують на належність об'єкта до певного стилю, вміння за необхідності створювати об'єкти з заданими стильовими характеристиками;

- стратегічну – допитливість, здатність вибирати в повсякденні яскраві враження, що в подальшому перевтіляться в образ;

- продуктивно-образну – здатність не лише до репродуктивного відтворення образу, але й творчого підходу до його створення, при цьому вирішуючи кожен раз нове завдання [2].

Показником рівня розвитку естетичної компетенції є основні компоненти особистості: когнітивний, емоційно-мотиваційний, предметно-практичний (М. Коган, Л. Столяренко, Н. Шевандрін і ін.). Змістовим показником естетичної компетентності є зміни, новоутворення сфер індивідуальності в сукупності з сформованими екологічно значимими рисами особистості. До них відносяться в

- когнітивній сфері – об'єм, глибина усвідомлення уявлень про жанри і засоби зображувального мистецтва;

- емоційно-мотиваційній сфері – розвиток внутрішніх, природних властивостей особистості дошкільника; композиційного мислення, зорової пам'яті, уваги, естетичного сприйняття дійсності та мистецтва, уяви, спостережливості, відношення до зображувального мистецтва, інтерес до творів мистецтва;

- природно-практичній сфері – сформованість знань про жанри і види мистецтва, самостійна творча діяльність.

На сучасному етапі теорія естетичного виховання учнів молодшого шкільного віку збагачується результатами наукових досліджень, здійснених

В. Котляром, В. Ждан, Н. Кириченко, Г. Підкурғанною, С. Науменко, Л. Шульгою, В. Захаровою, Л. Макаренко, О. Трусовою, О. Дроновою, В. Пабат та ін.

В естетичному вихованні дітей молодшого шкільного віку батьками та педагогами можуть використовуватися різні джерела:

- твори образотворчого мистецтва. Під час розглядання картини або скульптури, яка відображає життя людей, тварин чи природні явища, у дитини із затримкою психічного розвитку розвивається не лише сприйняття, а й фантазія. Вона фантазує, уявляє, бачить за картиною образи, долі, характери;

- музику. Відображаючи дійсність за допомогою мелодій, інтонацій, тембру вона впливає на емоційно-почуттєву сферу дитини із затримкою психічного розвитку, на її поведінку;

- художню літературу. Головним виразником естетики в літературі є слово. На думку К. Ушинського, слово як засіб вираження в літературному творі набуває подвійної художньої сили. Словесний образ має ще й понятійну основу і сприймається насамперед розумом. Тому література – важливий засіб розвитку інтелекту дітей зазначеної категорії;

- театральну діяльність. Цінність її у тому, що крім змістовної частини, вона об'єднує у собі елементи багатьох видів мистецтв (літератури, музики, образотворчого мистецтва, танцю тощо);

- поведінку і діяльність дітей. Гідні вчинки дітей, успіхи в різних видах діяльності повинні стати предметом обговорення з естетичних позицій;

- природу, її красу в розмаїтті та гармонії барв, звуків, форм, закономірній зміні явищ, які мають місце в живій і неживій природі;

- факти і події суспільного життя. Героїчні вчинки людей, краса їх взаємин, духовне багатство, моральна чистота духовна досконалість повинні бути предметом обговорення з дошкільниками в ході бесід та розмов;

- оформлення побуту. Залучення дітей до посильної допомоги у створенні естетичної обстановки у кімнаті, навчальному закладі, вдома [1].

Виняткову роль у формуванні естетичної компетентності учнів з особливими освітніми потребами відіграють заняття естетичного спрямування: малювання, ліплення, аплікація, конструювання, музичні заняття, театральна діяльність та інше. На таких заняттях діти не тільки здобувають теоретичні знання з конкретних видів мистецтва, а й набувають конкретних

практичних умінь та навичок, розвивають свої мистецькі здібності. Вагомим доповненням до цього циклу є заняття з розвитку мовлення, ознайомлення з навколишнім та навчання грамоти та художньої літератури [3].

У ході цих занять діти засвоюють багатство і красу рідної мови, знайомляться з шедеврами рідної та світової літератури, доступними для їхнього розуміння (казками та оповіданнями). На заняттях з ознайомлення з природою дітям відкриваються великі можливості використання краси природи, формування дбайливого ставлення до неї. Певне виховне значення має як естетика праці дітей і продуктів праці, так і вміння та навички, набуті в процесі праці, що дають можливість особистості творчо виявляти себе в майбутньому. На заняттях з фізичного виховання діти знайомляться з красою рухів, естетикою правильного виконання вправ тощо.

Висновки. Отже, аналіз теоретичних основ формування естетичної компетентності в учнів з особливими освітніми потребами дозволив встановити, що ефективність естетичного розвитку учнів з особливими освітніми потребами залежить не лише від умов, в яких перебуває дитина, а й від засобів, методів і прийомів естетичного виховання, які мають використовуватися в освітньому процесі не лише в закладі освіти, але й за його межами. Застосування їх батьками та педагогами дасть змогу дитині окресленої категорії навчатися бачити прекрасне, розуміти і цінувати твори мистецтва, прилучатися до художньої творчості, що в свою чергу сприятиме розвитку всебічно розвиненої особистості.

Перспектива дослідження полягає у розробці методик щодо дослідження особливостей формування естетичної компетентності в учнів з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко Т. М. Розвиток естетичної компетентності дошкільників з порушеннями зору : навч.-метод. пос. К., 2014. 200 с.
2. Кузава І. Б. Формування художньо-естетичних інтересів у дітей із затримкою психічного розвитку : автореф. на здобуття наук. ст. канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2004. 18 с.
3. Тодосієнко Н. Л. Особливості формування естетичного сприймання в молодших школярів з особливими потребами засобами мистецтва. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»*. Хмельницький, 2019. С. 106–110.